

Galíciai pillanatképek az 1849-ben Magyarország ellen felvonuló orosz hadseregről

„AZ elmúlt év csupa szerencsétlenséget hozott, semmi jót. A kolera, az újoncállítás, vissza, a papírpénz elértéktelenedése, a parasztok gyűlölete a nemesség és mindenki irányában, aki kabátot visel, és a sor folytatható: mindez a tartomány lepusztulásához vezetett” – kesergett 1850 januárjában a francia származású családban, 1803-ban azonban már Sandomierzben született tekintélyes krakkói kereskedő, Józef Wawel-Louis. Naplójában feljegyezte, hogy az előző időszakban Galícia lakossága jelentős mértékben megfogyatkozott, de beszámolt arról is, hogy még mindig tart az oroszok kivonulása Magyarországról: 1849. december 7-én két orosz zászlóalj, 1850. január 6-án pedig zenész mellett a 16. (poltavai) gyalogezred katonái masíroztak át Krakkón. És jöttek a beteg- és sebesültszállítmányok. Sok sebesültnek keze nem volt, sokuk kényszerült mankóra. Feltűntek az elesett és a betegségekben elhunyt katonák mundérjaival, borjúival, puskáival megrakott szekerek is.¹ Tele még használható kincstári holmival.

1849. január 10-től az osztrák kormányzat Galíciában, így a Krakkói kerületben is ostromállapotot vezetett be, 1849 májusától pedig jelentős mértékben korlátozta a Magyarország felé irányuló kereskedelmet, hogy meggátolja fegyver, élelem vagy ruházat szállítását a még harcoló magyar honvédsereg számára.² Ettől a hónaptól kezdve újabb teher nehezedett Galícia lakosságára. Földrajzi helyzetéből következően ugyanis az Osztrák Császárság tartományai közül a Magyarország elleni orosz fegyveres beavatkozás súlyának tekintélyes hányada esett ide. A kétszáz ezret is elérte az 1849-ben és az 1850-es év elején Galíciát megjárt orosz katonák létszáma: részben átvonultak a tartományon Magyarország felé és onnan vissza, részben pedig megszállókként töltöttek itt hosszabb-rövidebb időt. A következő években Bécs a wieliczikai és bochniai sóbányákból származott sóval egészítette ki azt az összeget, amelyet a két szövetséges közötti tárgyalásokon az osztrák állam területére bevonult orosz hadsereg ellátási költségeként állapítottak meg, és amelyet az osztrák félnek 1853. július 31-ig kellett visszatérítenie a hozzászámított kamatokkal együtt orosz szövetségeseinek.³

¹ Zathey, Jerzy 1962: 202., 218., 220.

² Michalika 1996: 188.

³ Az elszámolás az 1849. június 10-i orosz–osztrák konvenció, valamint az ezt kiegészítő 1850. április 2-i megállapodás alapján történt. (Oreusz 2002: 471–472.)

Az orosz haderő 1849. évi magyarországi hadműveletei mindössze két hónapig tartottak, I. Miklós hadserege, illetve annak egyes alakulatai azonban ennél sokkal hosszabb időt, több mint hat hónapot töltöttek a Habsburg Birodalom területén. Az orosz hadsereg erői 1849. június 15–20-a között lépték át Magyarország határát,⁴ Galíciába azonban már május elejétől folyamatosan érkeztek be. A hadjáratról összeállított hivatalos összefoglaló szerint az utolsó alakulatok 1849 novemberében hagyták el az osztrák állam területét, de az előbb idézett lengyel szemtanú szerint még 1849/1850 fordulóján is voltak orosz csapatok Galíciában.⁵

A Magyarország elleni orosz intervenció történetének van tehát egy megírásra váró galíciai fejezete is. Itteni élményeiről bőségesen beszámolnak azok az orosz tisztek, akik hagytak maguk után naplót, memoárt.⁶ Az alábbiakban azonban nem az ő emlékeikkel foglalkozom, hanem olyan lengyel kortársakat idézek meg, akik papírra vetették benyomásaikat a Galíciába 1849 májusában és júniusában bevonuló orosz erőkről. Van közöttük, aki csupán a tényeket rögzítette, de akad olyan is, aki társadalmi helyzettől, világnézettől, műveltségtől függően értékelve és értelmezve a történetet, szélesebb kontextusba helyezte a tapasztaltakat. Találtam persze olyan rövid naplóbejegyzést is, éppen a már említett Louis család egyik hölgytagjától, miszerint az 1849-es év a szokásos volt, ebben az esztendőben „nem történt semmi rendkívüli”.⁷ Ezzel a tanulmánnyal arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy érdemes volna rendszeres kutatással felmérni és feldolgozni a témára vonatkozó lengyel napló- és memoáriródatokat, együtt a hivatalos irattal, és természetesen nem csak az első hónapokra vonatkozóan, amelyekre – igazodva a megadott terjedelmi korlátokhoz – most leszűkítettem a dolgozat időhatárait. Ismereteim szerint a lengyel történelmi kutatás sem foglalkozik ezzel a témával, bár a népek tavaszának galíciai eseményeire vonatkozóan természetesen jelennek meg újabb és újabb tanulmányok, kötetek, ezek azonban elsősorban az 1848-as év történéseit veszik górcső alá.⁸

Krakkó szerepét külön is ki kell emelni az osztrák államnak nyújtott orosz fegyveres segítség történetében. A városok közül, beleértve a magyarországiakat is, Krakkó volt az, amelyet a leghosszabb ideig sújtottak az orosz haderő jelenlétéből adódó gondok. Krakkónak, mivel vasút kötötte össze Varsóval és Béccsel, komoly stratégiai jelentősége volt. Az 1847 őszén megnyitott, a várost Béccsel összekötő szárnyvonal a Varsó–Bécs vasútvonalhoz kapcsolódott, amely Porosz-Szilézián vezetett át. A Varsó–Bécs vonal 1848 tavaszára készült el teljes hosszában. Az orosz és osztrák szövetségesegek élhettek tehát a modern közlekedési eszköz adta lehetőséggel, és éltek is. Az orosz élelmiszer, lőszer és egyéb katonai felszerelés szállítása részben vasúton történt, és részben Krakkóba, ugyanis itt volt a hadseregük ellátását biztosító egyik nagy raktár. (A másik Duklában.) I. Miklós 1849 nyarának nagyobb részét Varsóban töltötte,

---

⁴ Ugyanezekben a napokban nemcsak az északi határt lépték át az orosz csapatok, hanem Erdélybe is benyomult Havasalföldről az V. orosz hadtest egy része.

⁵ Меньков 1851: 346–349.; Oreusz 2002: 470–471.

⁶ Rosonczy–Katona 1988: 53–108., 514–517., 622–642.; Rosonczy 2012: 207–210.

⁷ Zathay 1962: 194.

⁸ Wic 1999; Kawalec 2011; Bereš 2011.

így a gyors kapcsolattartást is a vasút biztosította. Csapatokat a Varsó–Krakkó vasúti pályán nem szállítottak, de tiszték, futárok, valamint a szövetséges kormányok magas rangú hivatalnokai használták. A Krakkó–Bécs vonalon, a porosz kormány engedélyével porosz területen át a morvaországi Ungarisch Hradischig⁹ azonban tekintélyes méretű, 14 és fél ezer fős, 48 löveggel ellátott orosz hadosztály szállítására is sor került. 1849. május 10-én és a következő napokban a krakkói pályaudvarról sorra gördültek ki az orosz csapatokkal megrakott szerelvények.¹⁰ Európai vasúttörténeti szempontból is jelentős volt ez az esemény, mint az első nemzetközi összefogással, több vasúttársaság együttműködésével végrehajtott katonai csapatszállítás. Az Orosz Birodalom hadtörténetében szintén mérföldkönek számít, ugyanis az első alkalom volt, hogy orosz csapatokat vasúton szállítottak hadszíntér felé: példás együttműködéssel porosz és osztrák kézben lévő vasúti társaságok Krakkó indulási állomással a porosz és az osztrák állam területén a magyar nemzeti emlékezetben 1848/49-es szabadságharcnak nevezett fegyveres küzdelem leverése céljából.

Ivan Fjodorovics Paszkevics orosz tábornagy, a már csak nevében létező és az Orosz Birodalomba véglegesen betagolni kívánt Lengyel Királyság kormányzója, Varsó hercege 1849. április 30-án kapta meg I. Miklós engedélyét arra, hogy a III. és a IV. gyalogos hadtesteket, élükön Fjodor Vasziljevics Rüdiger lovassági tábornokkal, a III. hadtest parancsnokával, megindíthatja az osztrák állam területére. Paszkevics, akihez időközben befutott az osztrák kormányzat fegyveres segítséget kérő április 21-i jegyzéke is, rögtön kiadhatta a parancsot az indulásra, mert az esetleges katonai akcióra az orosz csapatok már az előző évtől kezdve folyamatosan készültek: az 1848-as mozgalmas évben megkezdett és a birodalom nyugati határai felé irányuló áthelyezésük, illetve feltöltésük és megerősítésük a következő év első hónapjaiban is folytatódott. 1849. április elejére megtörtént a podóliai és volhíniai kormányzóságokban állomásozó IV. hadtest összevonása Kelet-Galícia és Bukovina északi határánál, valamint a Lengyel Királyság déli részén elhelyezett III. hadtest alakulatait is közelebb vezényelték Nyugat-Galícia határához. 1848 nyarán, kora őszen a török fennhatóság alatt álló Havasalföldet és Moldvát az V. orosz hadtest szállta meg, így 1849 tavaszára az osztrák birodalmat északról, keletről és kis részben délről is tekintélyes orosz katonai erők vették körül.

Ha a Lengyel Királyságban ekkoriban valaki útra kelt, könnyen beleütközhetett a felvonuló katonaságba, főleg a Királyság déli részén. *„Április közepén megmozdultak az orosz csapatok, semmi kétség nem merült fel már azzal kapcsolatban, hogy Magyarországra mennek. [...] Az orosz hadsereg állandó menetelése nemegyszer nehezítette meg az utazó dolgát, mert előfordult, hogy egy egész órára vagy többre is az országútról lehúzódva az árokban kellett állni, a tüzérség ugyanis nem engedte, hogy az ember megkerülje. A gyalogsággal még el lehetett boldogulni, a lovassággal nehezebben ment, de a legrosszabb a szekérvonatokkal, a lövegekkel és löszereskocsikkal volt, amelyeket messziről föl lehetett ismerni a társzekerre tűzött piros zászlóról és az elől haladó, toroka szakadtából ordító katonáról, hogy mellettük*

---

⁹ Uherské Hradiště neve az általam használt korabeli (orosz, lengyel és német nyelvű) forrásokban németül szerepel.

¹⁰ A hadosztály elindításának körülményeiről: Rosonczy 2015: 363–393.

lassan elhaladva senki ne pipázzon, senki ne szivarozzon” – számolt be tapasztalatairól az irodalom iránt is érdeklődő és izgalmas emlékiratokat hátrahagyó Kazimierz Girtler (1804–1887). A krakkói, de a Lengyel Királyság határ közeli településein is gyakran megforduló, jogot végzett Girtler 1849-től a Miechów környéki Kalina Malában gazdálkodott. Beszámolóját így folytatja: az orosz katonák „*mindent loptak, ami a kezük ügyébe akadt, a mezők szénaboglyáit elhordták, lelegettették a réteket, és az az igazság, hogy gyakran a tiszt számára loptak éjjel szénát (mint például Jaksicében), vagy szétszedték a kerítést úgy, hogy reggelre egy karó sem maradt. Az igazát kár volt keresnie az embernek, és még szerencsésnek mondhatta magát az, akinél ilyenkor tiszt volt beszállásolva, még inkább, ha törzstiszt, őrnagy, ezredes, mert velük könnyebb és nyugodtabb volt ez az időszak.*”¹¹ A beszállásolt tiszt „*behordatja a holmiját, én istállóba köttetem a lovakat; szétpakol, elegáns rendbe sorakoztatja a dolgait, megágyaznak neki a kereveten, felállítják a szamovárt, teázni hív. Leülünk, ő az atlaszselyem slafrokjában, én a kiskabátomban; jó szivarral kínál, és mindinkább belemerülünk a beszélgetésbe*”. A betérő tisztek pedig, akik között akad az orosz mellett lengyel, német, cserkesz is, a házigazdát kikérdezik Galíciáról, Magyarországról. „*A fiatalok szívesen mennek harcolni, a háborúról másokkal ellentétben egyáltalán nem mondanak véleményt, de ők is sajnálattal beszélnek a magyarokról, és fájlatják, hogy ellenségként találkoznak velük.*” Azt tartják, hogy a magyarok „*vitéz nép*”.¹²

Paszkevics úgy rendelkezett, hogy a III. hadtest előcsapatai Fjodor Szergejevics Panyutyin altábornagy parancsnoksága alatt már május 5-én bevonulnak Krakkóba, majd indulnak is tovább Jordanów felé. Azt a látszatot keltve kellett a Kárpátok hágójánál tüntetniük, hogy mögöttük a Vág völgye felé vonuló főerők közelednek. A főerőknek azonban, mind a Krakón át Nyugat-Galíciába benyomuló III. hadtest zömének, mind a Kelet-Galíciába Lembergen át bevonult IV. hadtestnek, Magyarország északi határának közepe táján, a Duklai-hágónál kellett gyülekezniük.¹³

A Panyutyin parancsnoksága alá rendelt elővéd első alakulatai a Kaukázus meghódításáért folytatott véres harcokban híressé vált Grigorij Hrisztoforovics Zassz altábornaggal élükön május 5-én, szombaton délután ötkor masíroztak be Krakkóba. A város parancsnokának, Ignaz Legedits cs. kir. altábornagynak nagy megnyugvására szolgált az oroszok megjelenése, ugyanis május 4-én aggasztó híreket kapott Észak-Magyarországról, miszerint a „*rebellis seregek a közeli jövőben előretörnek*”, és emiatt maga is sürgette I. Miklós csapatainak mielőbbi bevonulását.¹⁴ Ezek a rebellis seregek egyébként jelentéktelen magyar erők voltak (Görgey

---

¹¹ Girtler 1971: 291–292.

¹² Girtler 1971: 292–293.

¹³ Paszkevics–Csernisov, 1849. április 22., május 4. Varsó, (РГВИА) фонд 1. (Канцелярия военного министра) опись 1. дело 18485. (Всепод. письмо главноком. армией о вторжении мятежника Бема с венгерскими войсками в Буковину. Тут же о воен. действиях, о распоряжениях к выступлению войск за границу) 195–197. Oreusz 2002: 104.

¹⁴ Legedits–Cordon. 1849. május 5. Krakkó. KA AFA, Hauptarmee unter Welden. Karton 1831. 1849–5–173. Panyutyin–Legedits, 1849. május 4. Miechów. Uo. 173b., 173d.

Ármin különítményének létszáma például nem haladta meg a 2000 főt), a magyar honvédsereg tavaszi győzelmeinek optikáján keresztül azonban fenyegetővé nőttek Legedits szemében.

Az 1848 novemberében indult és majd 91 éven keresztül megszakítás nélkül nagy példányszámban kiadott, színvonalas, megbízható híreivel, kommentárjaival népszerűvé vált konzervatív *Czas*, amely ekkoriban, bár katonai cenzúra mellett, de egyetlen újságként megjelent a városban, a következőképpen számolt be az első orosz alakulatok érkezéséről: „*Május 5-én megtörtént, amit oly régen jósoltak: a császári orosz csapatok beléptek az osztrák állam területére. Magyarországon a felkelés elleni intervenció már bevégezett tény. Délután öt óra tájban megpillantottuk, amint a Mogila (az Orosz Birodalom felőli úton, a várostól keletre fekvő egykori falu – R. I.) felőli városi sorompón át bevonul annak az orosz hadtestnek az elővéde, amely, mint hírlik, Jordanów felé fog felvonulni*”.¹⁵

Maga Panyutyin csak a következő nap érkezett meg Krakkóba (ahová nem először vonult be, hiszen hadosztálya élén 1846-ban is megfordult már a városban), és másnap már indult is tovább délnek. Krakkó természetesen nem maradt orosz katonaság nélkül: Panyutyinék négy gyalogzászlóalj és 12 löveget hagytak hátra a városban.

Közben folyamatosan özönlöttek Galícia felé az orosz ezredek. A már idézett Kazimierz Girtler a határ közeli Miechów nevű városkában járt ekkoriban. „*[...] a piactéren hatalmas a tülekedés, csak a sisakok fénylenek, tele a tér ágyúkkal és szekerekkel; az ember úgy érzi, mintha a kisváros szerény házacskái félrehúzódnának az útból, hogy maguk között helyet csináljanak az elvonuló tömegnek*” – veti papírra benyomásait.¹⁶

Maria z Mohrów Kietlińska 1849-ben mindössze hatévesen volt tanúja az orosz csapatok krakkói bevonulásának. Nagyapja, Mohr Mihály, aki Magyarországról, Sátoraljaújhelyről költözött a 19. század elején a felosztásokkal osztrák fennhatóság alá került lengyel földre, először a lublini vajdaságban fekvő Jozefówba, 1818 körül pedig Krakkóba, ekkor már nem élt. Maria idős asszonyként 1918-ban foglalta össze élettörténetét, így későbbi tapasztalatai rárakódtak élményeire, a gyermekkori emlékkép azonban hiteles: „*A kertben a kerítés mellett állva bámultuk azt a szürke nyüzsgő tömeget, amely végeláthatatlanul kígyózott a Körligeten túl. A cserkeszek vad lármája, és a hasonló zene a furcsa fúvós hangszereken meg az elnyújtott, kimondhatatlanul keserves, szomorú, monoton ének megborzongatott bennünket*”.¹⁷

Ugyanerről a bevonulásról és az oroszok Krakkóban töltött első napjairól szólaltassunk meg egy széles látókörű lengyel szemtanút, Fryderyk Hechel orvosprofesszort. Fryderyk Bogumił Hechel 1794-ben (1795-ben?) Vlnában született balti német mesterember gyermekként. A tehetséges fiú a vilnai egyetemen végzett, majd egy arisztokrata fiatalember nevelőjeként járta be Európát, és egy évtizeden át Berlinben élt. A szabadelvű orvos 1834-ben (1835-ben?) lett a krakkói Jagello egyetemen az orvoslás történetének és az igazságügyi orvostannak a tanára. 1848–1850 között ő volt az egyetem orvosi karának dékánja. Emlékiratai

---

¹⁵ *Czas* 1849. május 7. 66.

¹⁶ Girtler 1971: 292.

¹⁷ Kietlińska 1986: 62. A család történetére: Kietlińska 1986: 62. 5–16.

három kötetben csak jóval 1851-ben bekövetkezett halála után jelentek meg.¹⁸ Az 1849-es év során bőven ír a Magyarország ellen felvonult orosz hadseregről. 1849. május 5-i bejegyzését hosszabban idézzük, mert nemcsak a csapatok fogadtatásáról, a katonák viselkedéséről ad kitűnő pillanatsfelvételeket, hanem közvetlen tapasztalatai alapján képet fest arról az orosz tömeghadseregről is, amelytől Ausztria ifjú császára a nyugat-európai kormányok beleegyezésével trónjának és birodalmának megmentését remélte:

„Jacta est alea. Az Európa határa fölött húzódó sötét felhőből lecsapott végül a gyilkos villám, s az egész civilizált világ beleremegett és megrémült. [...] éppen ma vonult be Krakóba a városhoz legközelebb álló kremencsugi ezred.

Délután ötkor történt. Gyönyörű idő volt és rekkenő hőség. A vadászok, akik már két évvel ezelőtt megjárták Krakót és néhány hónapot itt töltöttek, ezért mind a várost, mind lakóit ismerték, bekvártélyozásukat követően rögtön ismerkedni kezdtek és beszédbe elegyedtek a krakkóiakkal. Az ifjak és az egyszerűbb nép fiai, akik rendszerint óvatlanabbak a következményeket illetően, azonnal barátkozni kezdtek az orosz katonákkal, és arra próbálták rábeszélni őket, hogy ne harcoljanak a magyarok ellen, mert azok a saját szabadságukért és egész Európáért küzdenek a német despotával, vagyis azon voltak, mint ilyenkor mondani szokás, hogy demoralizálják az orosz sereget, de inkább az egyszerű katonáknak a szemét próbálták nyitogatni, mire azok engedelmesen figyeltek és bólogattak. Ez volt a tapasztalatunk, különösen másnap, amikor az orosz katonák a legnagyobb bizalmat táplálva mászkáltak az utcákon az iparoslányokkal, s ittak és énekeltek a kocsmákban. Óvatlanok! Rá se hederítettek arra, hogy az osztrák és orosz rendőrségi besúgók szorgosan figyelik őket, és lehetséges, hogy hamarosan fájdalmasan meg kell fizetniük felelőtlenségükért, amivel maguknak és a városnak több kárt okoznak, mint amennyi hasznot a szabadság ügyéért hoznak.

Az orosz katonazene borzalmas, különösen az osztrákkal összehasonlítva olyan teljesen, mint a medvebrummogás. A katonák nyomorúságosan néznek ki szörnyű darócköpenyükben, gyakran elnyútt lábbeliben tapossák a város utcáit, és a jobban öltözött járókelőktől ételre és szükségleteikre kéregetnek; vagyis ha egyenként nézzük őket, rettenetes elnyomás, szegénység és megalázottság képét festik, csak seregbe állítva mutatnak katonaként, nem az egyének vitézségének és erejének, sokkal inkább imponáló sokaságuknak köszönhetően. Hogy egy kupica vodkához vagy valami tartalmasabb ételhez jussanak, eladják az utcán a nadrágra kiutalt vásznat, a lábbelire való bőrt stb. Köznépünk és a zsidók szívesen megveszik tőlük, mert filléreket kérnek értük. Néhányan értékesebb holmit is árulnak, ezüstkanalakat, fülbevalókat, gyűrűket, bizonyára valahol lopták őket, a tiszték pedig mindezt látják, és hallgatnak. Tudnak katonáik nyomorúságos helyzetéről, amelynek részben maguk is okozói.

---

¹⁸ Visszaemlékezéseinek első két kötetét 1939-ben, III. kötetét pedig csak 1950-ben adták ki, Henryk Barycz gondozásában, Wrocławban.

*Ma, május 5-én van Napóleon halálának évfordulója; állítólag Szent Ilona szigetén azt mondta: ötven éven belül Európa vagy köztársasági lesz, vagy kozák!*¹⁹ *Úgy néz ki, jóslata napjainkban beigazolódhat*” – írja rezignáltan a krakkói professzor.²⁰

Krakkó lakosait, köztük a Hechel által említett ifjakat és a nép egyszerűbb gyermekeit pedig a katonai főparancsnok falragaszokon és a *Czas* hasábjain is megjelent, május 8-án kelt fenyegető hangú hirdetménye figyelmeztette meggondolatlan tetteik következményeire: mivel a lakosok, „mit sem törődve a kihirdetett ostromállapottal és ezzel együtt a rögtönítélő bírósággal, arra vetemednek, hogy az orosz császári had katonáit nyíltan kötelességszegésre és az ország ellenségeihez való csatlakozásra bírják [...] kénytelen vagyok Krakkó város lakói figyelmét felhívni, hogy az ilyen és ehhez hasonló esetekben az érintetteknek a haditörvények szigorával kell számolniuk, s míg a feljelentőt pénzjutalom illeti, a vádlott a hadbírósnak adatik át.”²¹ A *Czas* már május 16-án arról számolt be, hogy ez lett a sorsa például Franciszek Tomasz (Stanisław) Madejski kanonoknak is, akit a hadbírósnak egy év nehéz vasban töltendő fogságra ítél, mert orosz katonákat szolgálatmegtagadásra igyekezett rábeszélni. Egy éppen jelen lévő orosz tiszt figyelt fel az agitációra: Madejskit már május 14-én elindították Olmützbe, hogy megkezdhesse büntetése letöltését.²²

Krakkóban pezsgett az élet. Az orosz tisztnek, ha idejük engedte, bejárták a város nevezetességeit, csodálták a Wawelt, az ott emelkedő székesegyházat, az egyetem épületét, a főtéri Mária-templomot, kimentek a Kościuszko-dombhoz, vagy legalább távolról egy pillantást vetettek rá, megtekintették a wieliczka-i sóbányát, s közben látogatták az éttermeket, a kávéházakat, és barátkoztak a szövetséges hadsereg tisztjeivel. A Floriańska utca 14. szám alatti, népszerű Fehér Rózsában²³ felfigyeltek az ebédjét mindig ott elköltő öreg Józef Chłopicki tábornokra is, akadt, aki meg is ismerkedett vele. Chłopicki 1830–1831-ben ellenük küzdött: a felkelés kezdetén diktátor, majd sebesüléséig a fővezér tanácsadója volt.²⁴

Nagy a nyüzsgés Krakkóban, de érdemes megszólaltatni egy olyan lengyel szemtanút is, aki nem helybéli, de nem is galíciai, hanem éppen a bevonuló orosz hadsereg tisztje. A Paszkevicz nevét viselő 18. (orlovi) vadászrezred Władysław Tomaszewicz nevű főhadnagya, ezredének szállásmestere, bár I. Mikósta „mi cáruk”-ként tiszteli, és az asztalfióknak szánt, lengyelül írt naplójában is lojális hozzá, mégis melankóliával, mondhatjuk, fájdalommal szól krakkói benyomásairól. Május 7-én, mint írja: „*Éjjélkor érkeztem a városba, a lengyel királyok első fővárosába, koronázásuk helyszínére, amely ma örökös nyughelyük; ez ősi, dicső*

---

¹⁹ Hechelnél franciául szerepel a mondat: „*Dans 50 ans l'Europe sera républicain ou Cosaque!*”

²⁰ Hechel 1950: 248–249.

²¹ A Krakkóban 1849. május 8-án kelt hirdetmény egy nyomtatott példányát Legedits a kilenc melléklet egyikeként csatolta a hadügyminiszternek 1849. május 11-én elküldött jelentéséhez (KA AFA Hauptarmee unter Welden. Karton 1832. 1849–5–305. és 305c.). A hirdetmény közölve: *Czas*, 1849. május 11., 69.

²² Hechel 1950: 250. (május 25-i bejegyzés); Kovács 2007: 332.

²³ Pod Białą Różą, az orosz szövegben németül: Weisse Rose. Rosonczy 2012: 208.

²⁴ Лугинский 1855: 86–87.; Rosonczy–Katona 1988: 366.; Tomaszewicz 2010: 41., Rosonczy 2012: 208.

városba érkező valamennyi lengyelnek sok minden az eszébe jut: az álmok, az ideák. A szép-művészeteknek, a tudománynak, az iparosodásnak és mindannak a bölcsője ringott itt, ami a hajdani virágzó Lengyelországot megteremtette. Mára a dicső múltnak csak az emlékei és emlékművei maradtak meg, ma minden valahogy csendes, halott, élettelen."²⁵

Az idézett Hechel professzor pedig a mindennapokról szólva elmondja, hogy de facto az oroszok kezébe került a rendőrség, ellenőrzik a városba vezető utakat, nyomoznak az idegenek után. Tudjuk, hogy az oroszok követelték Henryk Dembiński és Józef Bem Krakkóban élő családtagjainak a városból történő eltávolítását, az osztrákok azonban, osztrák alattvalókról lévén szó, ezt megtagadták, ami Rüdigert fel is dühítette.²⁶ A pénz elértéktelenedett, az élelmiszerárak csaknem a duplájukra nőttek. A fertőző betegségek, a kolera szedték áldozataikat, sok katona halt bele a járványos kórba, amely a város lakossága körében is egyre jobban terjedt – sorolja a gondokat Hechel.²⁷ A kolera az egész kontinensen végigsöprő járvány volt, Krakkóban 1849 januárjában jelent meg,²⁸ de a katonaság felvonulása és beszállásolása is hozzájárult terjedéséhez. „*Városunk mocskos istállóhoz hasonlít, annyira förtelmesek az utcák a katonaság, a felszerelést szállító töméntelen társzekér és a lovasság szakadatlan vonulása miatt; olyan rossz lett a levegő a városban, hogy az ablakokat nem szabad kinyitni*” – jegyzi fel naplójába a professzor,²⁹ akit elképeszt a Magyarország felé elindított fegyverzet, lőszer- és élelmiszerkészlet irdatlan mennyisége. Tudván azt, hogy Bukovinába és Erdélybe is hasonló szállítmányok kígyóznak, sőt úgy véli, Szerbia felől is orosz támadás fenyegeti Magyarországot, a hadjáratot hajtóvadászathoz hasonlítja: az oroszok „*egész Magyarországot megpróbálják körbezárni, aztán minden oldalról szorongatni és megsemmisíteni [...]; és biztos, hogy ilyen hatalmas erővel szegény Magyarország nem tud megbirkózni, és ha a nélkülözés, a megpróbáltatások, a betegségek nem gyengítik el, akkor elvérzik az északi tirannus kése alatt, az európai szabadság szikrája pedig, amely már lángolni kezdett és északot is megkapták lángjai, hosszú évekre elalszik, és vele együtt Lengyelország újjászületésének egyetlen reménye is szertefoszlik.*”³⁰

Krakkó belvárosára, a Főtérre (a Rynekre) és a környező utcákra, ahol a magas méltóságokat szállásolták el, persze nem a Hechel által megörökített és előbb felidézett siralmas képek voltak jellemzők. Rüdiger már a május utolsó harmadát Krakkóban töltötte. Paszkevicz távollétében átmenetileg az ő parancsnoksága alá tartozott minden, az osztrák területre bevonult orosz seregetest. Segédtisztje szerint a főtéri Potocki-palotát készítették elő számára, de Rüdiger körütekintően és nem feledkezve meg az 1846-os évben Lengyelország helyreállításának

---

²⁵ Tomaszewicz 2010: 39. A naplót 2010-ben közreadó Tadeusz Epsztein éppen ezzel kapcsolatban szól az akkori lengyel politikai elit azonosságtudatának bonyolult problémájáról. Tomaszewicz 2010: 22–23.

²⁶ Rosonczy 2012: 208.; Hechel 1950: 250. (május 28.); Hechel szerint június 11-én Dembiński fiát azzal a gyanúval, hogy apjával levelezik, letartóztatták. Hechel 1950: 256–257.

²⁷ Hechel 1950: 250. (május 28.); 252. (június 2.)

²⁸ Michalika 1996: 188.

²⁹ Hechel, 1950: 253. (június 2.)

³⁰ Hechel 1950: 254. (június 13.)

céljával kitört felkelésről, köszönetét fejezte ki a vendégszeretetért, és inkább „*az általa már régen becsületes embernek tartott Hoelzel bankár házában szállott meg*”,³¹ Maria z Mohrów Kietlińska szerint viszont a Steinkeller-palotában, a Rózana utcában.³² (Az orosz parancsnokok, táborkarukkal, kíséretükkel együtt valószínűleg mindkét épületet belakták.) A gazdag kereskedő és iparos, Piotr Antoni Steinkeller ezekben az években Varsóban élt, házában – felesége révén Steinkeller-rokonként – az orvos, Michał Edward Mohr lakott a családjával. Az biztos, hogy a tekintélyt parancsoló, elegáns megjelenésű Rüdiger ezüsttel kivarrt egyenruhában, mellén számtalan kitüntetéssel látogatást tett Mariáék otthonában. Szüleivel franciául beszélgetett, teázott, és megkérdezte, nincs-e panasz beszállásolt katonáira. Mohr doktoréknak nem volt semmi panaszuk.³³

I. Miklós fiával, Konstantin nagyherceggel és Paszkevics tábornaggal együtt június 14-én vasúton érkezett a városba, hogy személyesen indítsa el hadait Magyarországra. A cár érkezését merénylettől tartva titokban tartották, „*csak a Wawelen néhány napja lengedező fekete-sárga zászló jelezte, hogy tekintélyes személy várható*”. A dátum aztán mégis kitudódott, s 14-én reggel hattól gyűlt a bámész népség a pályaudvaron, ahová délelőtt gördült be a cárt és népes kíséretét szállító, előző nap este nyolckor Varsóból elindult vonat. Az orosz uralkodó a Blonie nevű, ma is beépítetlen hatalmas mezőre lovagolt, ahol szemlét tartott Magyarország ellen vezényelt csapatai fölött, majd rövid időre megpihent a város egyik leggazdagabb kereskedőjének és bankárának, Wincenty Antoni Kirchmayernek a Rynek Główny 44. szám alatti palotájában.³⁴ Paszkevics tábornagy Wincenty Wolf bankár és kereskedő Grodzka utca 1. szám alatti palotájában töltött némi időt.³⁵ A felség és kísérete még aznap folytatta útját a galíciai–magyar határ közelében, a Duklai-hágónál fekvő Žmigródba.

Dukla környékén ekkor már összegyűlt a magyar határ átlépésére készülő sereg. A neves író, művelődéstörténész és értékes emlékiratokat hátrahagyó Kazimierz Chłędowski ennek a vidéknek a fia. 1843-ban született a Krosno melletti Lubatówkában. A közeli Wietrzno nevű faluban gyermekként bámulta az úton Dukla felé napokon át menetelő orosz csapatokat: „*a nap fényében hosszú sorokban ragyogó szuronyokat, a szürke és pejlovak tömegét*”. Elhallatszott hozzájuk a kozákok elnyújtott éneke. Cserkeszeket szállásoltak be hozzájuk. Az udvarházban természetesen nagy volt a riadalom, de mindössze annyi történt, hogy az istálló legszebb fekete tehenét kérdés nélkül leölték, és a „*hatalmas bajszerű »Török« engem a térdére ültetett, játszott velem, nekem pedig nagyon tetszetek aranycsillogású cifraságai*”.³⁶ Chłędowskiékhoz minden bizonnyal a Paszkevics örkíséretéhez tartozó egyik kaukázusi muzulmánrezred katonái kerültek.

---

³¹ Rosonczy–Katona 1988: 514–515.

³² Kietlińska 1986: 62. Az egykori Rózana utcában, a mai Św. Tomasz utca Körligethez eső végében álló épületben, amely későbbi tulajdonosáról elnevezve Kirchmayer-palotaként volt ismert. (Ma már nincs meg.) Kietlińska 1986: 11–12.; Kalisiewicz 2000: 972.

³³ Kietlińska 1986: 63.

³⁴ Hechel 1950: 258. (június 14.); Estreicherówna 1968: 136–137.

³⁵ Estreicherówna 1968: 136.

³⁶ Chłędowski 1957: II. 70–71.

A Žmigródba érkező cár szemlét tartott, majd a had élén elsőként ő maga lovagolt be Magyarország területére. Megtett néhány versztát, a környékbeli, főként ruszin lakosság pedig a „Mi cárunk, a mi cárunk!” kiáltásokkal lelkesen üdvözölte.³⁷ I. Miklós fiát, Konstantint Paszkevics mellett hagyva tért vissza Krakkóba, és ugyancsak vonattal utazott vissza Varsóba, ahová az őt szállító szerelvény június 21-én hajnalban futott be. Dukla és környéke lepusztult, a hadsereg lovai takarmány híján „kopárrá legelték”.³⁸

Azzal, hogy az orosz főerők bevonultak Magyarország területére, Galícia átmenetileg megszabadult a hatalmas orosz haderő jelenlétéből adódó terhektől. Maradtak a megszálló csapatok, a betegek, a további készletek szállítását kísérő alakulatok, a főerőket követő kisebb különítmények. Addig, amíg 1849 augusztusának második felében meg nem kezdődött a Magyarországon feladatát elvégzett hadsereg vonulása visszafelé, az Orosz Birodalom területére.

Rosonczy Ildikó

Források

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv, Alte Feldakten, Wien, (KA AFA).

Российский государственный военно-исторический Архив, Москва, (РГВИА).

Hivatkozott irodalom

Bereś, Ewa 2011: Az 1846 és 1849 közötti időszak eseményei Krosnában és környékén. *Aetas.* (26.) 4., 48–60.

Chłędowski, Kazimierz 1957: *Pamiętniki I–II.* Kraków.

Czas: 1849. május 7., 66.

Czas: 1849. május 11., 69.

Estreicherówna, Maria 1968: *Życie towarzyskie i obyczajowe Krakowa w latach 1848–1863.* Kraków.

Girtler, Kazimierz 1971: *Opowiadania. Pamiętniki z lat 1832–1857.* II. Kraków.

Hechel, Fryderyk 1950: *Kraków i ziemia krakowska w okresie wiosny ludów. Pamiętniki.* Wrocław.

---

³⁷ Ewa Bereś hivatkozik a rzeszówi gimnázium igazgatójának feljegyzéseire – Adamowski, M.: *Z kroniki starego gimnazjum w Rzeszowie.* In: *Rzeszowskie w dobie Wiosny Ludów.* (Bereś 2011: 57.) Az I. Miklóst köszöntő helyi lakosságra: Rosonczy–Katona 1988: 232–233.

³⁸ Ewa Bereś idézi Emilia z Jabłonowskich Skrzyńska kéziratban maradt naplóbejegyzését. (Bereś 2011: 58.)

- Kalisiewicz, Dariusz 2000: *Encyklopedia Krakowa*. Warszawa–Kraków.
- Kietlińska z Mohrów, Maria 1986: *Wspomnienia*. Kraków.
- Kovács István: *A lengyel légió lexikona, 1848–1849*. Budapest, 2007, 332.
- Michalika, Mariana B. (oprac.) 1996: *Kronika Krakowa*. Warszawa.
- Oreusz, Ivan Ivanovics 2002: *Oroszország háborúja a magyarok ellen 1849-ben*. Budapest.
- Rok 1848: *Wiosna Ludów w Galicji*. zbiór studiów. Red.: Władysław Wic. Kraków, 1999. Galicja 1772–1918. Problemy metodologiczne, stan i potrzeby badań. I–III. Praca zbiorowa pod red.: Agnieszki Kawalec et al. Rzeszów, 2011.
- Rosonczy Ildikó – Katona Tamás (szerk.) 1988: *A magyarországi hadjárat 1849. Orosz szemtanúk a magyar szabadságharcról*. Budapest.
- Rosonczy Ildikó 2012: *Egy orosz ezredes, A. K. Baumgarten 1849-es naplója. Hadtörténelmi Közlemények (125.) 191–237*.
- Rosonczy Ildikó 2015: Panyutyin altábornagy hadosztályának elindítása az osztrák főváros-hoz 1849-ben. *Hadtörténelmi Közlemények (128.) 2.*, 363–393.
- Tomaszewicz, Władysław 2010: *Dziennik oficera rosyjskiego z kampanii węgierskiej 1849 roku*. Warszawa.
- Zathey, Jerzy 1962: *Pamiętniki krakowskiej rodziny Louisów (1831–1869)*. Kraków.
- Лугинский, Богуслав 1855: Воспоминания о походе в Венгрию в 1849 году. Записки пехотинца. I. *Москвитянин*. 8., 86–87.;
- Меньков, Петр Кононович 1851: *Описание военных действий российских войск против венгерских мятежников в 1849-м году*. Санктпетербург.